

Motion till riksdagen 2008/09: MJ270

av Finn Bengtsson och Malin Löfsjögård (m)

Läkemedels påverkan på miljön

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av läkemedels påverkan på miljön.

Bakgrund

Xenobiotika är beteckningen på alla kroppsfrämmande ämnen, vanligtvis i betydelsen läkemedel, men hit hör också andra främmande ämnen i vår miljö såsom primära droger och rena gifter som egentligen inte bör exponeras för människokroppen. Enligt vissa definitioner kan även onormalt höga koncentrationer av substanser räknas till xenobiotika. Det senare gäller exempelvis för normala kroppshormoner som tillförs så att deras halter är ofysiologiskt höga.

Däggdjur, inklusive människan, eliminerar xenobiotika via olika vägar, framförallt via avföringen och urinen. Många substanser genomgår emellertid en omfattande biotransformation före utsöndring. Detta innebär att olika enzymssystem i bland annat levern och tarmsystemet modifierar ämnet för att göra det mer vattenlösligt. Det viktigaste enzymsystemet för att biotransformera xenobiotika är cytokrom P450 (CYP) där människan har runt 60 olika CYP-gener, medan vissa gnagare har över 120. Det finns en stor variation bland olika individer i uppsättningen av CYP-gener, vilket medför att olika individer har olika förmåga att hantera kroppsfrämmande ämnen, inklusive läkemedel.

Ett ämne som inte på normalt sätt biotransformeras i kroppen kommer att efter utsöndring och överfört i vattnet inte att kunna brytas ner där. Inte heller kan flertalet vattenlevande djur och växter bryta ner sådana substanser, då någon motsvarighet till landlevande djurs CYP-system vanligen saknas. Xenobiotika innebär under sådana förutsättningar inte sällan ett potentiellt stort, ackumulerande och därmed växande miljöproblem. I Sverige används idag cirka 1 200 läkemedelssubstanser och betydligt fler läkemedel som kan

Fel! Okänt namn på

bidra till detta problem, och runt om i världen används uppskattningsvis runt 3 000 sådana substanser.

I exempelvis vattenverken i Stockholm fann man under 2007 rester av bland annat de smärtstillande substanserna ibuprofen och naproxen, blodtrycksmedlet metoprolol samt ett vanligt använt antidepressivt läkemedel, citalopram. Det smärtstillande propoxyfen återfanns i aborrlever med koncentrationer som var 100 och 500 högre än det omgivande vattnet. Eftersom det ännu inte finns analysmetoder för alla typer av läkemedelsrester finns det skäl att tro att listan på läkemedel i vatten och fisk kan göras långa.

Koncentrationerna av läkemedelsrester i dricksvattnet är låga. Vi får emellertid i oss en blandning av olika läkemedel, blandade med andra kemikalier, från det vi blir till i moderlivet till dess vi dör. Det kan finnas samverkande effekter mellan de olika substanserna som förstärker deras bieffekter. Akkumulation i levande organismer kan också leda till anrikning högre upp i näringskedjan, till exempel hos fisk som vi äter. Läkemedelsrester i kombination med andra kemikalier i dricksvattnet kan påverka människa, djur och natur. Särskilt känsliga för all kemisk påverkan är små barn. Några tänkbara risker för människan är antibiotikaresistens, hormonella effekter och allergiska reaktioner. Vattenlevande djur nedströms reningsverk kan få allvarliga störningar i hormonella system på grund av läkemedelshormonell terapi som lämnar människokroppen i oförändrad form. Exempelvis har fiskar påvisats sterila på grund av de stora mängderna östrogen från p-piller.

Därtill spolas fortfarande läkemedel inte sällan direkt ner i toaletten och läkemedel som slängs i soporna riskerar att hamna i yt- eller grundvatten. De reningsverk vi har idag kan bara marginellt ta hand om läkemedlen. Kunskapsläget är dock under uppbyggnad både i Sverige och internationellt. Mistra, Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, har tagit initiativ till forskningscentrat Mistra Pharma – en av världens största satsningar för läkemedel och miljö.

Stockholm Vatten låter utveckla analysmetoder för 80 av våra 1 200 substanser. Tillsammans med vidareutvecklingen av läkemedelsanalysmetoderna vid exempelvis sjukhusen, Läkemedelsverket och läkemedelsföretagen kan effekterna av olika reningsmetoder studeras i större omfattning via några utvalda fiskarter, kräftdjur, alger och bakterier. Reningsmetoderna är både kostsamma och energikrävande. Rening av Stockholmsvattnet för att få bort läkemedelsrester kan kosta uppemot 1 300 kronor per stockholmare och år. Det är därför viktigt att satsa resurser på att minska problemet vid källan. Genom att använda våra kunskaper inom både hälso- och sjukvården och miljöområdet kan vi undvika att vårt dricksvatten förblir en cocktail med läkemedel.

Ett annat angreppssätt är därför att arbeta uppströms, det vill säga att minska mängden läkemedel som kommer in i reningsverken. Vi behöver ett förebyggande förhållningssätt i hela samhället där vi blir mer varsamma och ser över läkemedelsanvändningen. Läkemedel ska inte skrivas ut eller tas i onödan, de läkemedel som förskrivs ska ha så liten påverkan på miljön som möjligt, och överblivna eller kasserade läkemedel ska tas omhand på ett säkert sätt.

Fel! Okänt namn på

Ett miljöklassificeringssystem har utvecklats i samverkan mellan Läke- medelsindustriföreningen (LIF), Läkemedelsverket, Apoteket AB, Sveriges Kommuner och Landsting samt Stockholms läns landsting. Hälften av läke- medlen på den svenska marknaden är idag klassificerade. Först 2010 räknar man med att alla läkemedel är bedömda. De regionala läkemedelskommitté- erna kan väga in miljöeffekter i sina rekommendationer till förskrivarna, det vill säga läkare, barnmorskor och sjuksköterskor. I detta arbete för att opti- mera läkemedelsanvändningen ingår naturligt även en vidareutveckling av icke-farmakologiska metoder inom hälso- och sjukvården, som ersättning för eller komplement till läkemedelsbehandling där så är möjligt. Överanvänd- ning av antibiotika och antibiotikaresistens är i detta sammanhang ett särskilt allvarligt, omfattande och ökande problem med stor aktualitet för dagen. Det är här viktigt att se över både ersättnings- och uppföljningssystem och in- formationen till allmänheten så att antibiotikaförskrivningen hålls på en rim- lig nivå.

Förslag

Med anledning av det ovan anförda vill vi ändå först betona att läkemedel alltid ska ges till människor som verkligen är i behov av dem, och att ta fram nya läkemedel för svåra sjukdomstillstånd är en viktig uppgift för samhället.

Men samtidigt behöver vi sannolikt öka våra miljökrav på läkemedlen och använda dem på sådant sätt att vi kan minimera att de oönskat kommer till skada i vår omgivande miljö av primärt två skäl. Dels är problemets dignitet inte fullt ut klarlagt idag och trots de exempel som redan finns är det väldigt många andra xenobiotika som inte är utredda men som bevisligen finns i vår omgivning idag. Dels kan det inte uteslutas att det därför relativt snart kan komma att krävas åtgärder i miljölagstiftningen för att motverka effekterna om en skadlig trend för miljön på sikt uppenbaras i den pågående kartlägg- ningen av problemet.

Att förlita sig på att ideella eller regionala ansatser är bäst lämpade för att ta det övergripande ansvaret som leder till att ovanstående frågeställningar löses rimligt snabbt ur ett nationellt perspektiv tror vi inte på. Vi vill därför att regeringen skyndsamt tar initiativ till en översyn av ofördelaktiga miljöeffek- ter av xenobiotika. Vi vill vidare att man i samband med en sådan översyn, när resultatet föreligger, tar ställning till i vad mån och i så fall hur miljö- eller annan relevant lagstiftning bör förändras i syfte att ge stöd för att de skadliga effekterna av xenobiotika på miljön kan minska. Dessa förslag vill vi att riksdagen ger regeringen tillkänna.

Stockholm den 30 september 2008

Finn Bengtsson (m)

Malin Löfsjögård (m)